

Μέγας Αλέξανδρος

*Οι Εκστρατείες & η Αυτοκρατορία του
καταγραφές σε 100 σπάνιους ιστορικούς χάρτες*

Παναγιώτης Ν. Σουκάκος

Alexander the Great

*His Expeditions & Empire
illustrated in 100 rare historical maps*

Panayotis N. Soukacos, MD, FACS

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΜΕΝΑΝΔΡΟΣ

MACEDONIA

ALEXANDRI M.

PATRIA

Illustris

Autore J Saurenbergus

Αλεξάνδρου Βηματιστές και Ημεροδρόμοι

Alexander's Bematists and Hemerodromes

I.Z. ΤΖΙΦΟΠΟΥΛΟΣ - Y.Z. ΤΖΙΦΟΡΟΥΛΟΣ¹

Είναι ευρέως γνωστό ότι οι προετοιμασίες για την εκστρατεία στην Ασία, με την οποία οι Έλληνες θα εκδικούνταν τους Πέρσες, όταν αυτοί σχεδίασαν και προσπάθησαν χωρίς επιτυχία να καταλάβουν και να επεκτείνουν δυτικά πέραν της Μ. Ασίας τα σύνορα της αυτοκρατορίας τους στα τέλη του 6ου και στις αρχές του 5ου αι. π.Χ., ήταν μακρόπνοες και χρονοβόρες και είχαν ήδη αρχίσει να δρομολογούνται από τον Φίλιππο Β', σχεδόν αμέσως μετά την επικράτησή του στην Ελλάδα. Ο σχεδιασμός της εκστρατείας αυτής δεν περιελάμβανε μόνο τα στρατιωτικά σώματα πεζών, ιππέων και του στόλου των Μακεδόνων και των άλλων Ελλήνων, αλλά και την *επιμελητεία* όλης αυτής της εκστρατευτικής δύναμης που έπρεπε να ανταποκριθεί στρατιωτικά με τον καλύτερο τρόπο σε περιοχές εν μέρει μόνο γνώριμες ή παντελώς άγνωστες.

Ανάμεσα στα διάφορα σώματα επιμελητείας, τα οποία μάλλον τότε απέκτησαν αναγκαστικά συστηματικότερη δομή, πιο συγκροτημένη μορφή και καθοριστικό ρόλο με συγκεκριμένες ευθύνες για

It is widely known that the preparations for the military campaign in Asia – by which the Greeks would take revenge on the Persians for having tried unsuccessfully to expand the borders of their empire to the west beyond Asia Minor at the end of the 6th and the beginning of the 5th century BC – were far-reaching and time-consuming, and their implementation had already begun with Philip II, almost as soon as he conquered Greece. The planning of the campaign included the management not only of the military forces of infantry and cavalry, and the fleet of Macedonia and other Greek states, but also the *logistics* of all this expeditionary force that had to function militarily in the best possible way in areas that were either partly known or completely unknown.

Among the various logistics corps, which at that time probably acquired of necessity a more systematic structure, a more organized form, and a decisive role with specific responsibilities for the suc-

την επιτυχή έκβαση αυτής της εκστρατείας, είναι και το ελάχιστο γνωστό “σώμα των βηματιστών και ημεροδρόμων”.

Η λέξη *βηματιστής* εμφανίζεται στο προσκήνιο αποκλειστικά σε σχέση με τον Αλέξανδρο.² Οι πληροφορίες των αρχαίων πηγών για τους *βηματιστές* είναι ελάχιστες και προέρχονται από μεταγενέστερους συγγραφείς. Ο Αθήναιος στους *Δειπνοσοφιστές* (10.442b) αντλεί πληροφορίες από τους *Σταθμούς της Αλεξάνδρου Πορείας* που έγραψε ο *Αλεξάνδρου βηματιστής* Βαίτων και από τους *Ασίας Σταθμούς* που έγραψε ο Αμύντας.³ Ο Στράβων (11.514, 15.723-4) χρησιμοποιεί δεδομένα από τους *Ασιατικούς Σταθμούς*, αλλά και από τον Ερατοσθένη, ο οποίος είχε βασιστεί στις μετρήσεις και τις αναφορές των βηματιστών.⁴ Και ο Πλίνιος (*Naturalis Historia* 2.73, 7.20, 6.44-5, 6.61-3, 6.69, 5.129, 7.11) αναφέρει τον Διόγνητο⁵ και τον Βαίωνα ως *itinerum eius* (δηλ. *Alexandri mensores* (κυριολεκτικά: “τους μετρητές της πορείας του Αλεξάνδρου”) και τον Φιλωνίδα ως *Alexandri Magni cursor* (“δρομέα του Αλεξάνδρου”), ενώ αντλεί πληροφορίες και από τον Καππαδόκη Αρχέλαο (Πλίνιος, *Naturalis Historia* 37.46, 95, 104, 107). Τον Αρχέλαο αναφέρει επίσης ο Διογένης Λαέρτιος (2.17) ως τον *χωρογράφο της υπό Αλεξάνδρου γης πατηθείσης*,⁶ ενώ ως βασιλιά της Καππαδοκίας ο Σολίνος (52.18-23).

Για τον Φιλωνίδα είναι γνωστές περισσότερες πληροφορίες από τρεις επιγραφές που ήρθαν στο φως, δύο στην Ολυμπία και μία στο Αίγιο, και χρονολογούνται στα τέλη του 4ου αι. π.Χ. Από τις επιγραφές στα βάθρα του ανδριάντα, που ανέθεσε στον Ολύμπιο Δία, προκύπτει ότι ο Φιλωνίδης ήταν γιος του Ζώιτου από τη Χερσόνησο της Κρήτης, βηματιστής της Ασίας και ημεροδρόμος του βασιλέως Αλεξάνδρου.⁷ Η επιγραφή στο Αίγιο σώζει μόνο τους τέσσερις πρώτους στίχους ενός τιμητικού ψηφίσματος της πόλης για τον Φιλωνίδα, ίσως με αφορμή το κατόρθωμά του να τρέξει την απόσταση από το Αίγιο στην Ήλιδα και πίσω στο Αίγιο σε μία μέρα. Το κατόρθωμα αυτό αναφέρει ο Πλίνιος (*Naturalis Historia* 7.84 και 2.181), χωρίς κάποια άλλη αιτιολογία, επειδή μάλλον το θεωρεί επίδειξη των αθλητικών ικανοτήτων του Φιλωνίδα, συνδέοντάς το με ανάλογα ρωμαϊκά κατορθώματα που πιθανότατα διεξάγονταν στον *Circus Maximus* της Ρώμης.

successful outcome of the campaign, there was the almost unknown “corps of *bematists* and *hemerodromes*”.

The word *bematist* appears exclusively in relation to Alexander.² There is scant information about *bematists* in ancient sources, and it is found in later authors. Athenaeus in *Deipnosophistae* (10.442b) draws information from *Stations of the March of Alexander*, written by Alexander’s *bematist* Baeton, and from *Stations of Asia* written by Amyntas.³ Strabo (11.514, 15.723-4) uses data from the *Stations of Asia*, as well as from Eratosthenes, who had relied on the *bematists*’ measurements and reports.⁴ Also, Pliny (*Naturalis Historia* 2.73, 7.20, 6.44-5, 6.61-3, 6.69, 5.129, 7.11) refers to Diognetus⁵ and Baeton as “*itinerum eius* (that is, *Alexandri*) *mensores*” (literally, “the counters of Alexander’s course”), and to Philonides as “*Alexandri Magni cursor*” (“Alexander’s runner”), while he also draws information from Archelaus of Cappadocia (Pliny, *Naturalis Historia* 37.46, 95, 104, 107). Archelaus is also mentioned by Diogenes Laertius (2.17) as “the surveyor of the lands conquered by Alexander”,⁶ while Solinus refers to him as king of Cappadocia (52.18-23).

We have more information on Philonides thanks to three inscriptions dating from the end of 4th century BC that have come to light, two at Olympia and one at Aigio. From the inscription on the statue he dedicated to Olympian Zeus, we gather that Philonides was the son of Zoitus, from Hersonisos in Crete, *bematist* of Asia and *hemerodromos* of King Alexander.⁷ From the Aigio inscription, there remain only the first four lines of a honorific resolution of the city about Philonides, perhaps because of his feat of running from Aigio to Elis and back in one day. This feat is mentioned by Pliny (*Naturalis Historia* 7.84 and 2.181), without giving any other explanation, probably because he considers it a demonstration of Philonides athletic abilities, connecting it with similar Roman feats that perhaps took place in the *Circus Maximus* of Rome.

From this scant and occasional evidence about *bematists*, we can surmise that most probably Amyntas and almost certainly Archelaus, who are referred to as *bematists*, lived at a later time than

Από τις ελάχιστες και σποραδικές αυτές μαρτυρίες για τους βηματιστές προκύπτει ότι κατά πάσα πιθανότητα ο Αμύντας και μάλλον σίγουρα ο Αρχέλαος, οι οποίοι αναφέρονται ως βηματιστές, πρέπει να ήταν μεταγενέστεροι της εποχής του Αλεξάνδρου και να χρησιμοποίησαν για το έργο τους τις εκθέσεις των πρώτων βηματιστών προς τον Αλέξανδρο και πιθανόν και έργα τους τα οποία οι βηματιστές εξέδωσαν αργότερα εμπλουτισμένα με βάση τις αρχικές του αναφορές.⁸ Επιπλέον, παρά το γεγονός ότι τα ονόματα Αμύντας και Αρχέλαος παραπέμπουν στη Μακεδονία ή σε μακεδονική προέλευση και παρά το γεγονός ότι το λήμμα στον λεξικογράφο Ησύχιο (565) αναφέρει ότι το ρήμα *βηματίζειν* είναι “τρόπον τινά μακεδονική λέξη”, εντούτοις η ομάδα αυτή των βηματιστών του Αλεξάνδρου μάλλον δεν προέρχεται από κάποιο συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο. Σύμφωνα πάντως με τις αρχαίες πηγές, ο όρος *βηματιστής* και η στρατιωτική ομάδα που αυτοί συγκροτούν, εμφανίζονται αποκλειστικά σε σχέση με τον Αλέξανδρο και τους Μακεδόνες.

Η περίπτωση του Φιλωνίδα από τη Χερσόνησο της Κρήτης είναι μοναδική, καθώς συνδυάζει δύο δραστηριότητες: ενώ οι υπόλοιποι αναφέρονται μόνον ως βηματιστές, ο Φιλωνίδης ήταν βηματιστής της Ασίας και ημεροδρόμος του βασιλιά Αλεξάνδρου, γεγονός που σημαίνει ότι το *ημεροδρομείν* και το *βηματίζειν* δεν ήταν ταυτόσημες δραστηριότητες, αν και εξυπηρετούσαν συναφείς ανάγκες.⁹

Οι μαρτυρίες για τους *ημεροδρόμους* προηγούνται χρονολογικά της εποχής του Αλεξάνδρου. Ο γνωστότερος ημεροδρόμος και μάλιστα ο πρώτος επαγγελματίας του είδους, όπως αναφέρει ο Ηρόδοτος (6.105-6), είναι ο Φειδιππίδης ο Αθηναίος, ο οποίος σε δύο ημέρες πήγε ως αγγελιαφόρος των Αθηναίων στη Σπάρτη για να ζητήσει βοήθεια πριν από τη μάχη του Μαραθώνα το 490 π.Χ. Παρόμοια είναι και η αποστολή από τους Αργείους προς τον Μαρδόνιο *κήρυκα, τον καλύτερο που εντόπισαν από τους ημεροδρόμους*, για να τον ειδοποιήσουν για την έξοδο και τις κινήσεις του Σπαρτιατικού στρατού υπό τον Πausanία, με αποτέλεσμα να αναγκαστούν οι Πέρσες να υποχωρήσουν από την Αττική στη Βοιωτία όπου και θα δώσουν μάχη στις Πλαταιές το 479 π.Χ.

Χάλκινο ανάγλυφο που απεικονίζει τον Μέγα Αλέξανδρο και τον στρατό του στη μάχη

Bronze relief depicting Alexander the Great and his army in battle

Alexander and they used in their work the reports the first bematists submitted to Alexander. Also they probably used works that the bematists published later, enriched with information from those initial reports.⁸ Furthermore, despite the fact that the names Amyntas and Archelaus hint at Macedonia or a Macedonian origin, and despite the fact that lexicographer Hesychius, in his entry for the word *bematizein* (“to step”), mentions that it is “in a manner of speaking a Macedonian word”, this group of Alexander’s bematists probably does not come from a specific geographic location. In any case, according to the ancient sources, the term *bematist* and the military squad they formed appear exclusively in connection with Alexander and the Macedonians.

(Ηρόδ. 9.12). Για τα γεγονότα του 362 π.Χ. ο Ξενοφώντας (Ελληνικά 7.5.10) και ο Διόδωρος (15.82) αναφέρουν ότι στον στρατό της Σπάρτης συμμετείχαν ημεροδρόμοι από την Κρήτη (κατά το ανάλογο των φημισμένων τοξοτών από την Κρήτη), οι οποίοι ειδοποίησαν έγκαιρα για τις κινήσεις του Θηβαίου Επαμεινώνδα.

Οι αναφορές αυτές σε ημεροδρόμους και βηματιστές οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ένας ημεροδρόμος μπορούσε να είναι και βηματιστής, όπως ο Φιλωνίδης, αλλά όχι και το αντίθετο. Το συμπέρασμα αυτό υποστηρίζεται και από ένα χωρίο στον Λίβιο, ο οποίος, περιγράφοντας την επέλαση του βασιλιά της Μακεδονίας Φιλίππου του Ε΄ μέσα από τη Βοιωτία με κατεύθυνση την Αθήνα, την οποία θα είχε καταλάβει αιφνιδιαστικά, αναφέρει ότι ένας παρατηρητής (*speculator*) είδε τον στρατό του Φιλίππου και ειδοποίησε έγκαιρα τους Αθηναίους. Για τον παρατηρητή (*speculator*) αυτόν ο Λίβιος προσθέτει την εξήγηση (31.24.4): *ημεροδρόμους ονομάζουν οι Έλληνες αυτούς που σε μία ημέρα μετρούν χωρίς στάση/ανάσα τεράστιες εκτάσεις* (*hemerodromos vocant Graeci ingens die uno cursu emetientes spatium*). Η εξήγηση αυτή για τους ημεροδρόμους φαίνεται να καλύπτει και την ιδιότητα του βηματιστή, αφού, κατά τον Λίβιο και πιθανόν και άλλους αρχαίους συγγραφείς όπως ο Πausanias (6.16.5), ο όρος ημεροδρόμος ήταν ο πιο γνωστός ευρύτερα και φυσικά συμπεριελάμβανε και αυτόν του βηματιστή.

Οι αναφορές αυτές καθιστούν σαφές ότι: α) βασική λειτουργία του ημεροδρόμου είναι αυτή του στρατιωτικού αγγελιαφόρου και μάλιστα σε κρίσιμες περιστάσεις, και β) η λειτουργία αυτή απαιτούσε ιδιαίτερες ικανότητες. Χρειαζόταν άσκηση, όχι μόνον για τη φυσική αντοχή, και αυτό είναι ίσως το μόνο κοινό στοιχείο ενός ημεροδρόμου με έναν αθλητή. Κυρίως απαιτούνταν άριστη γνώση τοπογραφίας, και πιθανόν ιδιαίτερες τεχνικές για την απόκτηση της γνώσης αυτής, δηλαδή της γεωγραφίας των περιοχών, των περασμάτων και των διαβάσεων που θα συντόμευαν τις αποστάσεις που έπρεπε να καλύψει ο στρατός και μέσω των οποίων έπρεπε να κινηθεί, για να φτάσει με ασφάλεια στον προορισμό του το συντομότερο δυνατόν.

The case of Philonides from Hersonisos of Crete is unique, because it combines two activities: while Aristotle referred to the others only as *bematists*, Philonides is a *bematist* of Asia and *hemerodromos* of King Alexander. This means that *hemerodromein* and *bematizein* were not identical activities, although they served related needs.⁹

Accounts of *hemerodromes* preceded the era of Alexander. The most famous *hemerodromos*, indeed the first professional of his kind, as mentioned by Herodotus (6.105-6), was Pheidippides the Athenian, who as a messenger of Athens reached Sparta in two days to ask for help before the Battle of Marathon in 490 BC. In a similar case, Argeians sent to Mardonius *a messenger, the best they could find among the hemerodromes*, to inform him of the exit and movements of the Spartan army under Pausanias, so the Persians had to withdraw from Attica to Boeotia, where the Battle of Plataea took place in 479 BC (Herodotus 9.12). In relation to the events of 362 BC, Xenophon (*Hellenica* 7.5.10) and Diodorus (15.82) mention that the Spartan army included *hemerodromes* from Crete (analogous to the famous archers from Crete), who notified them in time of the movements of Epaminondas of Thebes. These references to *hemerodromes* and *bematists* lead to the conclusion that an *hemerodromos* could also be a *bematist*, as in the case of Philonides, but not vice versa. This conclusion is also supported by a passage in Livius, who, while describing the march of the king of Macedonia Philip V through Boeotia towards Athens which he would have captured by a surprise attack, he reports that an observer (*“speculator”*) saw Philip’s army and notified Athens in time. Livius, speaking of this observer, he explains (31.24.4): *“the Greeks call hemerodromes those that measure without stop/breath vast distances in a day”* (*“hemerodromos vocant Graeci ingens die uno cursu emetientes spatium”*). This explanation about *hemerodromes* seems to also cover the capacity of *bematist*, since, according to Livius, and probably other ancient authors too such as Pausanias (6.16.5), the term *hemerodromos* was the most widely known, and naturally included the capacity of *bematist*.

Ο σημαντικός αυτός στρατιωτικός ρόλος των ημεροδρόμων εμφανίζεται και στον ορισμό του όρου στο λεξικό Σούδα (ή Σουίδα, 305): *ημεροδρόμος λέγεται ο ήλιος, αλλά και αυτοί που μεταφέρουν ταχύτατα τις βασιλικές εντολές. Οι ημεροδρόμοι είναι νέοι στην ηλικία, λίγο μεγαλύτεροι από τους εφήβους όταν βγάζουν τα πρώτα γένια, για να εξυπηρετούν τέτοιου είδους ανάγκες. Δεν φέρουν μαζί τους παρά μόνο τόξα, βέλη, ακόντια και σφενδόνες για εκτόξευση λίθων, γιατί αυτά είναι χρήσιμα στην οδοιπορία.* Σύμφωνα με τον ορισμό αυτόν, οι ημεροδρόμοι εντάσσονται στα βοηθητικά στρατιωτικά σώματα με ελαφρύ οπλισμό και κύριος σκοπός τους είναι η στρατιωτική επικοινωνία, η οποία προϋποθέτει και γνώσεις τοπογραφίας.

Αυτός ο ορισμός των ημεροδρόμων σε συνδυασμό με την καταγωγή του Φιλωνίδα, αλλά και η αναφορά σε Κρήτες ημεροδρόμους στον Ξενοφώντα και τον Διόδωρο, παραπέμπει στους δρομείς της αρχαίας Κρήτης, των οποίων ο ρόλος φαίνεται πως ήταν ανάλογος με αυτόν των ημεροδρόμων. Η στρατιωτική οργάνωση της Κρητικής πολιτείας σε πολλούς τομείς είναι γνωστή από σημαντικό αριθμό πηγών. Εξάλλου, στην Κρήτη η παράδοση των δρομέων ανάγεται στη μυθική εποχή, κατά την οποία ο ήρωας του νησιού Τάλως κάθε μέρα έτρεχε ολόγυρα τρεις φορές το νησί ως προστάτης και νομοφύλαξ. Από τον συνδυασμό των πληροφοριών αυτών στις αρχαίες πηγές προκύπτει ότι οι νεαροί Κρήτες δρομείς μάλλον εκπαιδεύονταν για να είναι σε περίπτωση πολέμου ένα στρατιωτικό σώμα με ελαφρύ οπλισμό, επιφορτισμένο καταρχήν με την επικοινωνία, η επίτευξη όμως της οποίας προϋπέθετε γνώση της ευρύτερης περιοχής και της τοπογραφίας και ίσως και ιδιαίτερες τεχνικές. Οι Κρήτες δρομείς θα πρέπει να ήταν περιζήτητοι ως μισθοφόροι ημεροδρόμοι κατά την Ελληνιστική περίοδο κατά το πρότυπο των φημισμένων τοξοτών από την Κρήτη, οι οποίοι βέβαια εμφανίζονται με μεγαλύτερη συχνότητα.

Η αναγκαιότητα αυτή της στρατιωτικής επικοινωνίας, από την οποία τις περισσότερες φορές εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό η επιτυχής έκβαση μιας σύγκρουσης, ήταν ήδη γνωστή και είχε αξιοποιηθεί κατά τον καλύτερο τρόπο από τους Πέρσες, εναντίον των οποίων εκστράτευσε ο Αλέξανδρος. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι

These reference make clear that: a) the basic function of an hemerodromos is that of military messenger, especially under critical conditions, and b) this function demanded special abilities. It required training, not only for physical endurance, which is perhaps the only thing an hemerodromos and athlete have in common, but also for other necessary skills. Primarily an hemerodromos had to have excellent knowledge of topography, and perhaps special techniques for the collection of this knowledge about the geography of the land, about the passages and crossings that would shorten the distances the army had to cross in order to reach its destination in the shortest possible time.

This important military role of hemerodromes appears also in the definition of the term in the *Suda* or *Suidas* dictionary (305): *hemerodromos is the name given to the sun, but also to those who carry speedily royal orders. Hemerodromes are of young age, slightly older than adolescents when they acquire their first facial hair, in order to serve such needs. They only carry bows, arrows, javelins and slings for hurling stones, because those are useful in a march.* According to this definition, hemerodromes belong to the auxiliary military corps with light weapons, and their main purpose is military communication, which requires topographical knowledge.

This definition of hemerodromes, along with the Cretan origin of Philonides, as well as the reference to Cretan hemerodromes in Xenophon and Diodorus, brings to mind the *dromeis*, the runners of ancient Crete, whose function seems to have been similar to that of the hemerodromes. The military organization of the Cretan state in many fields is known through a considerable number of sources. After all, the tradition of runners goes back to the mythical times, when Talos, the hero of Crete, ran round the island three times a day as *protector* and *guardian of the law*. Combining this information from ancient sources, we can surmise that the young Cretan *dromeis* probably were trained to serve in time of war as a military corps with light weapons, who initially were responsible for communications. However, in order to fulfill this duty, they had to know the area and its topography, and perhaps

Πέρσες φαίνεται να είναι από τους πρώτους που αξιοποίησαν για την οργάνωση του κράτους τους ημεροδρόμους, οι οποίοι αποτελούσαν τον κύριο μοχλό επικοινωνίας μεταξύ των διαφόρων τμημάτων της αχανούς αυτοκρατορίας τους. Από την εποχή ακόμη του Μήδου βασιλιά Δηϊόκη, ο οποίος επικοινωνεί μέσω αγγελιαφόρων και ασκεί την εξουσία μέσω κατασκόπων και αυτηκόων ανά την επικράτεια (Ηρόδοτος 1.96 και 100), μέχρι και την επικράτηση των Περσών και τη διαίρεση του κράτους σε σατραπείες για την καλύτερη και αποτελεσματικότερη διοίκηση, ο Πέρσης βασιλιάς, όπως παραστατικά περιγράφει ο Αριστοτέλης (*Περί κόσμου, De mundo* 398a32), είχε καθημερινή ενημέρωση από κάθε σημείο της επικράτειας με ένα σύστημα σταθμών και φυλακίων, όπου στάθμευαν ημεροδρόμοι και φρουροί και αγγελιαφόροι και επόπτες επικεφαλής των φρυκτωριών. Άλλωστε, αυτός ο τρόπος οργάνωσης ήταν ήδη γνωστός στους Μακεδόνες και τους βασιλείς τους Αμύντα Α΄ και Αλέξανδρο Α΄ από την εποχή του Δαρείου, όταν το 513/2 π.Χ. η Μακεδονία είχε μετατραπεί σε επαρχία του Περσικού κράτους.

Στις καθοριστικές στρατιωτικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις του Φιλίππου Β΄, με τις οποίες ο μακεδονικός στρατός κυριάρχησε σταδιακά στην Ελλάδα και αργότερα στην Ασία με τον Αλέξανδρο, πρέπει να αποδοθεί και η δημιουργία εξειδικευμένων σωμάτων. Δεν αποτελεί σύμπτωση το γεγονός ότι στην αυλή του Φιλίππου ανάμεσα στους βασιλικούς παίδες και συνομηλίκους του Αλεξάνδρου ήταν και ο Νέαρχος, γιος του Ανδρότιμου από τη Λατώ της Κρήτης, γεννημένος όμως στην Αμφίπολη, και αργότερα ο Φιλωνίδης από τη Χερσόνησο της Κρήτης ως ημεροδρόμος και βηματιστής. Κατά πάσα πιθανότητα, οι στρατιωτικές καινοτομίες του Φιλίππου και η εμπειρία της αγωγής των δρομέων των δύο Κρητών, Νεάρχου και Φιλωνίδη (ίσως και άλλων των οποίων τα ονόματα δεν σώθηκαν), μάλλον οδήγησαν και στην ανάγκη περαιτέρω εξειδίκευσης κάποιων από τους ελαφρά οπλισμένους ημεροδρόμους που ήταν ήδη γνωστοί για την ανεκτίμητη δράση τους σε στρατιωτικές επιχειρήσεις. Έτσι πρέπει να συγκροτήθηκε από ημεροδρόμους το πιο εξειδικευμένο “σώμα των βηματιστών” με ιδιαίτερα αυστηρά και απαιτητικά προσόντα, αφού ήταν επιφορ-

be able to use special techniques. Cretan *dromeis* would have been much sought after during the Hellenistic period as mercenary hemerodromes, in a similar manner to the famous archers of Crete, who of course appear much more often.

The necessity of this military communication, on which in most cases the successful outcome of a conflict depends to a great degree, was already understood and had been deployed in the best possible manner by the Persians against whom Alexander campaigned. It is interesting to note that the Persians seem to be among the first to use hemerodromes for the organization of their administration. They were the main means of communication among the various parts of their vast empire. Ever since the time of Deioces, King of the Medes, who communicated *through messengers* and ruled through *spies and eavesdroppers* in all the land (Herodotus 1.06 and 100), and through the period of Persian predominance and the dividing of the land in satrapies for a better and more effective administration, the Persian king, as Aristotle vividly describes (*De Mundo* 398a32), was updated daily on events through a system of stations and outposts, where *hemerodromes and guards and messengers and supervisors and heads of phryctorias* (beacons) were stationed. Besides, this form of organization was already known to Macedonians and their king Amyntas I and Alexander I during the reign of Darius, when Macedonia became a province of the Persian state in 513-2 BC.

Among the decisive military and political reforms of Philip II, thanks to which the Macedonian army gradually conquered Greece, and later Asia under Alexander, we have to include the creation of specialized bodies. It is no coincidence that in Philip's court, among the royal pages and Alexander's age peers, there was Nearchus, son of Androtimus from Lato of Crete, born in Amphipolis, and later Philonides from Hersonisos of Crete, as hemerodromos and bematist. Most probably, the military innovations of Philip and the training experience of the two Cretan *dromeis*, Nearchus and Philonides (and perhaps others that their names have not survived), lead to a need for further specialization of some of the lightly armed hemerodromes who were already known for

τισμένο με τη μέτρηση αποστάσεων με βήματα, την επιλογή κατάλληλων οδικών διαβάσεων, τη χαρτογράφηση, την τοπογραφική αποτύπωση για στρατιωτικούς σκοπούς και τη συλλογή άλλων χρήσιμων πληροφοριών και δεδομένων.

Οι βηματιστές και οι ημεροδρόμοι ως άτομα υψίστης σπουδαιότητας για τις επικοινωνίες, κυρίως κατά τη διάρκεια στρατιωτικών επιχειρήσεων, υπήρξαν οι πρόδρομοι όχι των σημερινών δρομέων μεγάλων αποστάσεων (μαραθωνοδρόμων ή βαδιστών), αλλά των σημερινών στρατιωτικών τμημάτων των Διαβιβάσεων και του Γεωγραφικού, με ειδικότητα στην επικοινωνία και κυρίως στη χαρτογράφηση. Το γεγονός αυτό υποδηλώνουν αναμφίβολα όχι μόνον οι εκπληκτικά ταχύτατες στρατιωτικές κινητοποιήσεις και επεμβάσεις του Φιλίππου και του Αλεξάνδρου, αλλά και οι άριστες επιλογές τους για τη διεξαγωγή μιας μάχης αλλά και για την ίδρυση νέων πόλεων σε στρατηγικές θέσεις, οι οποίες ακόμα κατοικούνται. Μάλιστα, ακόμα εντυπωσιάζει η ξαφνική αλλά και απίστευτη εμφάνιση του Αλεξάνδρου με 30.000 πεζικό και 300 ιππείς έξω από τη Θήβα, όταν τον Σεπτέμβριο του 335 π.Χ. οι Θηβαίοι επανέστησαν εναντίον των Μακεδόνων εξαιτίας κάποιας φήμης ότι ο Αλέξανδρος είχε σκοτωθεί σε μάχη με τους Ιλλυριούς. Μέσα σε μόλις 13 μέρες κάλυψε πάνω από 400 χιλιόμετρα και έφτασε στη Θήβα διασχίζοντας με το στράτευμα τον Γράμμο, την Πίνδο, τα Καμβούνια και τον Θεσσαλικό κάμπο. Η άριστη γνώση της τοπογραφίας και της γεωμορφολογίας και η καταπληκτική εφαρμογή της γνώσης αυτής στην πράξη είναι οι προϋποθέσεις για την αποτελεσματική ταχύτητα στις επικοινωνίες, στις μεταφορές, στην επιλογή του πεδίου και στους ελιγμούς της μάχης, αλλά και στην επιλογή για την εγκατάσταση των *σταθμών*. Οι *φρυκτωρίες* και οι *σταθμοί* των Περσών μετατράπηκαν στους *Σταθμούς της Αλεξάνδρου πορείας*, αλλά σχεδιάστηκαν και νέοι σε στρατηγικά ση-

Αργυρό νόμισμα που απεικονίζει τον Αλέξανδρο τον Μέγα

Silver coin depicting Alexander the Great

their invaluable action in military operations. So, hemerodromes must have formed the more specialized “corps of bematists”, with especially strict and demanding criteria, since they had been entrusted with measuring distances by paces, choosing appropriate road passages, charting, topographical mapping for military purposes, and collecting other useful information and data. Bematists and hemerodromes, persons of great importance for communications, especially during military operations, were the precursors not of today’s long distance runners (marathon runners and race walkers), but of the military corps of Communications and of the Army Geographical Service, specializing in communication and mainly in charting. This is undoubtedly suggested by the amazingly rapid military mobilizations and interventions by Philip and Alexander, as well as by their excellent choices in the locations they fought their battles, and also in the strategic sites

they built new cities, which still exist today. Indeed, it is still impressive and incredible that in September of 335 BC, when the Thebans revolted against the Macedonians due to a rumor that Alexander was killed in a battle against the Illyrians, he appeared outside Thebes with 30.000 foot soldiers and 300 horsemen. In just 13 days, he had covered more than 400 kilometers and had arrived in Thebes after crossing with his army the mountains of Grammos, Pindus, and Kamvounia, as well as the plain of Thessaly. An excellent knowledge of topography and geomorphology, and its astonishing application in practice, are prerequisites for efficiency and speed in communication, transportation, choice of battlefield and battle maneuvers, as well as in the choice of suitable sites to establish stations. The phryctorias and stations of the Persians became the *Stations of the march of Alexander*, but new ones were also built at strategic points that proved necessary for

μεία, απαραίτητα για την επικοινωνία και την αποτελεσματική διακυβέρνηση, μερικά από τα οποία εξελίχθηκαν σε σημαίνουσες πόλεις, λόγω της στρατηγικής γεωγραφικής τους θέσης. Τα δεδομένα και οι μετρήσεις των βηματιστών, του Νεάρχου, ο οποίος ως ναύαρχος ετέθη επικεφαλής για τον *Παράπλου της Ινδικής*, και άλλων εξερευνήσεων, όπως τα δεδομένα και οι μετρήσεις από την πορεία του Κράτερου και τα ταξίδια του Αναξικράτη, του Αρχία, του Ανδροσθένη, του Ιέρωνα, που με διαταγή του Αλεξάνδρου συγκεντρώθηκαν και κατατέθηκαν στο Μουσείο της Αλεξάνδρειας,¹⁰ ήταν η πρώτη μεγάλης κλίμακας δημιουργία μιας βάσης δεδομένων η οποία στήριξε, διευκόλυνε και προκάλεσε τις ανακαλύψεις της Αλεξανδρινής εποχής.

Ιωάννης Ζ. Τζιφόπουλος
Καθηγητής Κλασικής Φιλολογίας
Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

¹ Καθηγητής Φιλοσοφικής Σχολής ΑΠΘ, Διευθυντής Εργαστηρίου Επιγραφικής και Παπυρολογίας Τμήματος Φιλολογίας ΑΠΘ.

² Το παρόν αποτελεί συντομευμένη μορφή για τους βηματιστές των: Y.Z. Tzifopoulos, “*Hemerodromoi* and Cretan *dromeis*: Athletes or Military Personnel? The Case of the Cretan Philonides”, στο: *Nikephoros* 11 (1998) 137-170. “Bematists”, στο: R. Bagnall et al. (eds), *Encyclopedia of Ancient History* (Chichester and Malden, MA 2011), (<http://www.encyclopediaancienthistory.com/>). Γ. Ζ. Τζιφόπουλος, “*Φιλωνίδης Ζώιτου Κρής Χερσονάσιος ήμεροδρόμος Άλεξάνδρου*: προβλήματα ερμηνείας των επιγραφικών και άλλων μαρτυριών”, στο: *Αρχαία Μακεδονία VI. Ανακοινώσεις κατά το Έκτο Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη, 15-19 Οκτωβρίου 1996*, τόμ. 2 (Θεσσαλονίκη 1999) 1285-1294. Βλ. επιπλέον: Ήρ. & Στ.Ρ. Αποστολίδη, *Οι πρώτες πηγές. Μέγας Αλέξανδρος. Τα αποσπάσματα των αρχαίων ιστορικών*, εισαγωγή, κείμενα, μετάφραση, σχόλια (Αθήνα 2015) 50-51 και 116-137. D.L. Christensen, Th. H. Nielsen and A. Schwartz, “Herodotos and *Hemerodromoi*: Pheidippides’ Run from Athens to Sparta in 490 BC from Historical and Physiological Perspectives”, στο: *Hermes* 137 (2009) 148-169. Για τον Φίλιππο, βλ. I. Worthington, *By the Spear. Philip II, Alexander the Great, and the Rise and Fall of the Macedonian Empire* (Oxford 2014). Για τις δυσκολίες των μετακινήσεων διά ξηράς και θαλάσσης και την εξέλιξη των ταξιδιών και των μέσων μεταφοράς, βλ. τα κεφάλαια G. Raepsaet, “Land Transport and Vehicles”, G.L. Irby, “Navigation and the Art of Sailing”, J. Whitwright, “Ships and Boats”, στο:

communication and efficient administration. Some of these developed into important cities because of their strategic geographical position. Under Alexander’s orders, the data and measurements collected by bematists, by Nearchus who as admiral of the fleet was in charge of the Paraplous of India, and by other exploratory expeditions such as the march of Craterus and the voyages of Anaxicrates, Archias, Androsthenes, and Iero, were assembled and deposited to the Museum of Alexandria.¹⁰ That was the first instance of the creation of a large scale database, which supported, facilitated, and induced the discoveries of the Alexandrine era.

Yannis Z. Tzifopoulos
Professor of Classical Philology
Aristotle University of Thessaloniki

¹ Professor of the School of Philosophy of the Aristotelian University of Athens, Director of the Epigraphic and Papyrology Department of the School of Philology of AUA.

² This essay is a shortened form of the following works about bematists: Y. Z. Tzifopoulos, “*Hemerodromoi* and Cretan *dromeis*: Athletes or Military Personnel? The Case of the Cretan Philonides”, in: *Nikephoros* 11 (1998) 137-170. “Bematists”, in: R. Bagnall et al. (eds), *Encyclopedia of Ancient History* (Chichester and Malden, MA 2011) (<http://www.encyclopediaancienthistory.com/>). Γ. Ζ. Τζιφόπουλος, “*Φιλωνίδης Ζώιτου Κρής Χερσονάσιος ήμεροδρόμος Άλεξάνδρου*: προβλήματα ερμηνείας των επιγραφικών και άλλων μαρτυριών”, in: *Αρχαία Μακεδονία VI. Ανακοινώσεις κατά το Έκτο Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη, 15-19 Οκτωβρίου 1996*, τόμ. 2 (Θεσσαλονίκη 1999) 1285-1294. See also: Ήρ. & Στ. Ρ. Αποστολίδη, *Οι πρώτες πηγές. Μέγας Αλέξανδρος. Τα αποσπάσματα των αρχαίων ιστορικών* (Αθήνα 2015) 50-51 and 116-137. D. L. Christensen, Th. H. Nielsen and A. Schwartz, “Herodotos and *Hemerodromoi*: Pheidippides’ Run from Athens to Sparta in 490 BC from Historical and Physiological Perspectives”, in: *Hermes* 137 (2009) 148-169. About Philip, see I. Worthington, *By the Spear. Philip II, Alexander the Great, and the Rise and Fall of the Macedonian Empire* (Oxford 2014). About the difficulties in land and sea transport and the evolution of travel and means of transportation, see the chapters G. Raepsaet, “Land Transport and Vehicles”, G. L. Irby, “Navigation and the Art of Sailing”, J. Whitwright, “Ships and Boats”, in: G. L. Irby (ed.),

G.L. Irby (ed.), *A Companion to Science, Technology, and Medicine in Ancient Greece and Rome* (Chichester and Malden, MA 2016) 836-853, 854-869, 870-888.

³ Ο τίτλος στις αρχαίες πηγές συνήθως *Σταθμοί μάλλον χάριν συντομίας*, ενώ εμφανίζονται και οι τίτλοι *Σταθμοί Ασιατικοί* (Στράβων 15.723-4) και *Σταθμοί Περσικοί* (Αθήναιος, *Δειπνοσοφιστές* 2.67a), ο τελευταίος ίσως, το βιβλίο των *Σταθμών*, αφιερωμένος στη χώρα της Περσίας.

⁴ Για τις ανακαλύψεις αυτές κυρίως όσον αφορά τη γεωγραφία, την τοπογραφία και τη χαρτογραφία, βλ. Ε. Λιβιεράτος στον παρόντα τόμο και του ίδιου: *Χαρτογραφικές περιπέτειες της Ελλάδας 1821-1919* (Αθήνα 2009) 19-33, *Ένα ταξίδι στην κυριαρχία των χαρτών. Ιστορίες της απεικόνισης της διεύρυνσης του κόσμου* (Θεσσαλονίκη 2007), *25 Αιώνες Χαρτογραφίας και Χαρτών. Μια Περιήγηση από τους Ίωνες στον Πτολεμαίο και τον Ρήγα* (Θεσσαλονίκη 2007). Επίσης: D.W. Roller, “Geography” και G.L. Irby, “Greek and Roman Cartography”, στο: G.L. Irby (ed.), *A Companion to Science, Technology, and Medicine in Ancient Greece and Rome* (Chichester and Malden, MA 2016) 247-262, 819-835.

⁵ Στον Υγίνο, *De astronomia* 3.20, ο Διόγνητος αναφέρεται ως Ερυθραίος, βλ. Ήρ. & Στ. Αποστολίδης, ό.π. σημ. 2, 124-5.

⁶ Το ότι η κύρια ασχολία του *χωρογράφου* ήταν η μέτρηση αποστάσεων και η χαρτογράφηση προκύπτει και από τη χρήση του όρου στον Στράβωνα (2.4.1, 5.2.7 και 8, 6.1.11, 6.2.11, 6.3.10).

⁷ Για τις επιγραφές του Φιλωνίδα, βλ. Τζιφόπουλος, ό.π. σημ. 2. Christensen, Nielsen and Schwartz, ό.π. σημ. 2. P. Siewert & H. Taeuber, *Neue Inschriften von Olympia, die ab 1896 veröffentlichten Texte* (Tyche Suppl. 7), (Βιέννη 2013) 97 αρ. 43 και Α. Rizakis, *Achaïe III. Les cités achéennes: Épigraphe et histoire* (Meletemata 55), (Αθήνα 2008) 116-118 αρ. 117.

⁸ Ήρ. & Στ. Αποστολίδης, ό.π. σημ. 2, 50-1.

⁹ Για ατυχείς μεταφράσεις στα λεξικά (λήμματα: *βηματιστής, ημεροδρομος,δρομοκήρυξ*), βλ. Τζιφόπουλος, ό.π. σημ. 2. Κατά τον Στράβωνα (5.4.13), παρόμοιες ικανότητες στο *ήμεροδρομείν και γραμματοφορείν*, αντί της στρατιωτικής υπηρεσίας στον ρωμαϊκό στρατό, ανέπτυξαν και οι κάτοικοι της Πικεντίας στην Ιταλία, ενώ ο ίδιος αναφέρει (7.7.4) ότι η Εγνατία ήταν *όδος βεβηματισμένη κατά μίλιον*, “μετρημένη με βήματα σε μίλια”.

¹⁰ Μεγάλο μέρος του έργου *Παράπλους της Ινδικής* του Νεάρχου, λόγω της αξιοπιστίας του, ενσωμάτωσε στην ιστορία του ο Αρριανός, βλ. Ήρ. & Στ. Αποστολίδης, ό.π. σημ. 2, 63-68 και 207-315 και τον ένθετο χάρτη της εκστρατείας και των εξερευνήσεων του Αλεξάνδρου. Βλ. επίσης και Λιβιεράτος, ό.π. σημ. 4.

A Companion to Science, Technology, and Medicine in Ancient Greece and Rome (Chichester and Malden, MA 2016) 836-853, 854-869, 870-888.

³ The title in ancient sources usually is just *Stations (Stathmoi)*, probably for brevity’s sake, while there also appear the titles *Stations of Asia* (Strabo 15.723-4) and *Stations of Persia* (Athenaeus, *Deipnosophistae* 2.67a), the latter probably being the book of *Stations* for the country of Persia.

⁴ About these discoveries, mainly regarding geography, topography and cartography, see Ε. Λιβιεράτος in this volume, and by the same author: *Χαρτογραφικές περιπέτειες της Ελλάδας 1821-1919* (Αθήνα 2009) 19-33, *Ένα ταξίδι στην κυριαρχία των χαρτών. Ιστορίες της απεικόνισης της διεύρυνσης του κόσμου* (Θεσσαλονίκη 2007), *25 Αιώνες Χαρτογραφίας και Χαρτών. Μια Περιήγηση από τους Ίωνες στον Πτολεμαίο και τον Ρήγα* (Θεσσαλονίκη 2007). Also: D. W. Roller, “Geography” and G. L. Irby, “Greek and Roman Cartography”, in: G. L. Irby (ed.), *A Companion to Science, Technology, and Medicine in Ancient Greece and Rome* (Chichester and Malden, MA 2016) 247-262, 819-835.

⁵ In Hyginus, *De astronomia* 3.20, Diognetus is referred to as Erythraeus, see Ήρ. & Στ. Αποστολίδης, ό.π. cit., note 2, 124-5.

⁶ The fact that the main occupation of the topographer was the measurement of distances and the mapping of areas is also evidenced by the use of the term by Strabo (2.4.1, 5.2.7 and 8, 6.1.11, 6.2.11, 6.3.10).

⁷ About the inscriptions of Philonides, see Τζιφόπουλος, ό.π. cit. note 2. Christensen, Nielsen and Schwartz, ό.π. cit. note 2. P. Siewert & H. Taeuber, *Neue Inschriften von Olympia, die ab 1896 veröffentlichten Texte* (Tyche Suppl. 7) (Βιέννη 2013) 97 no. 43 and Α. Rizakis, *Achaïe III. Les cités achéennes: Épigraphe et histoire* (Meletemata 55), (Αθήνα 2008) 116-118 no. 117.

⁸ Ήρ. & Στ. Αποστολίδης, ό.π. cit. note 2, 50-1.

⁹ Concerning some regrettable translations in dictionaries (entries: *bematist, hemerodromos, dromokeryx*), see. Τζιφόπουλος, ό.π. cit. note 2. According to Strabo (5.4.13), the inhabitants of Picentia in Italy had developed similar abilities in “hemerodromein” and “grammatophorein” (“letter-carrying”), and served in the Roman army in this capacity instead of being regular legionaries. He also mentions (7.7.4) that the Egnatian Way was “*όδος βεβηματισμένη κατά μίλιον*”, “a road measured in miles by paces”.

¹⁰ A large part of the *Paraplous of India* by Nearchus, due to its reliability, was included by Arrian in his history, see Ήρ. & Στ. Αποστολίδης, ό.π. cit. note 2, 63-68 and 207-315, as well as the included map of the campaign and explorations of Alexander. See also Λιβιεράτος, ό.π. cit. note 4.